

PRESENTACIÓ

Quan allà per l'any 20 d'aquest segle, l'ànima i motor d'aquest llibre va demanar col·laboració per tal de posar en ordre tot un fum de material que, durant anys, havia investigat, recollit i organitzat al voltant de les masies de l'Eliana i el seu entorn, acudírem prestos a atendre aquella demanda.

Cadascuna de les persones, membres del CEL, que hem format aquest grup de treball, hem remirat el material des de diferents punts de vista; hem transformat, aportat, discutit i pactat els textos, les imatges i la documentació per tal de donar-li coherència i deixar acabat un llibre que ha de servir per a mantindre viva la memòria del nostre passat.

Nascuts o no nascuts a l'Eliana, tots nosaltres ens sentim elianers i, tot i que l'esforç ha estat gran, molt gran, reconeixem amb humilitat que no serà un llibre acabat perquè, potser, es trobaran noves evidències i nou material que podrien completar-lo.

Ens sentim contents de deixar part de la nostra història a les generacions futures, sabedors com som que gran part d'aquesta història podria perdre's per a sempre si no quedara escrita. Escrita en valencià, que és la llengua del poble, tot i que mantinem la redacció dels articles i documents originals en la llengua en què havien sigut escrits, usualment en castellà.

Us animem a realitzar una primera aproximació visual, perquè el llibre compta amb imatges que us seran fàcilment reconegudes. Atureu-vos després en aquelles masies que us siguen més pròximes i procediu a llegir les seues pàgines. I, a poc a poc, si teniu curiositat, aneu aproximant-vos al relat complet.

Teniu a les mans un llibre dens que recull històries familiars, vivències personals, registres de compres i vendes, repartiments d'herències, articles de premsa, documents oficials, descripcions exhaustives, glossari... i moltes coses més que hem volgut mantindre i deixar-ne constància, per a evitar la seua inevitable pèrdua si no hi quedaven escrites. La ubicació de les masies sobre el mapa i les coordenades geogràfiques us serviran per a situar-les de forma exacta.

No donem pas a l'oblit perquè, parafrasejant a Marcus Garvey «un poble sense el coneixement de la seua història passada, origen i cultura és com un arbre sense arrels». I nosaltres, les volem ben fortes!

INTRODUCCIÓ

L'objectiu fonamental que ens ha mogut a escriure aquest llibre ha estat el de preservar la memòria del patrimoni arquitectònic i cultural d'un tipus d'habitatge que ha tingut un gran protagonisme en els orígens i la història de l'Eliana: les masies.

Hem recopilat un total de 26 masies i una barriada (l'Almassereta), algunes de les quals ja han desaparegut i en tenim poca informació. Altres, ben documentades, han sigut protagonistes de diversos articles i publicacions, de les quals ens hem servit, aprofitant la informació ja coneguda i intentant aportar-ne de nova.

Masies que es troben (o que trobaríem, si no hagueren desaparegut) a l'actual terme de l'Eliana, però també d'altres que pertanyen a municipis veïns, a la Poble de Vallbona, Sant Antoni de Benaixeve, Paterna i Riba-roja. Aquestes les incloem, sense cap intenció d'*apropiació* patrimonial, per diferents raons:

–perquè en algun moment del passat han pertangut al nostre terme municipal, el qual ha estat modificat per diferents raons històriques

–perquè hi ha existit una estreta vinculació econòmica i social, dels seus propietaris o dels seus treballadors amb el poble de l'Eliana; gent que ha treballat a les masies de l'entorn i ha nascut i viscut a l'Eliana.

–perquè s'han establert punts de connexió i vincles de relació entre els diferents pobles, amb interessos i característiques comuns, obviant una separació territorial que no correspon amb la unitat cultural que compartim.

Si parlem de *masies*, estem parlant de les típiques cases rurals aparegudes des del segle XV en l'antiga corona d'Aragó, que habitaven –o habiten– els treballadors d'una explotació agrària, solitària i fora d'un nucli de població, pròpies d'una època –no tant llunyana– en què l'activitat agrícola era la principal del nostre territori; sector primari que condicionava profundament el paisatge. No hem de confondre-les amb les *alqueries*, constituïdes per un conjunt de cases de labor que conformen un xicotet poblat.

Sovint identifiquem els termes *mas* i *masia*, però no són ben bé el mateix: el *mas* és el conjunt de la *masia* i les terres que conformen l'explotació agrària.

No hem aprofundit en les tècniques constructives, que correspondrien a arquitectes, ni en altres detalls molt especialitzats. La nostra intenció ha sigut fer un recorregut per les masies que han existit en el nostre territori, per tal de mantindre el seu record, com a testimonis del passat, atés que són construccions que suporten un gran procés de modificació i, en el pitjor dels casos, de destrucció, motivat per l'abandó del cultiu de les terres que els donaven significat.

Aquest tipus d'habitatge sol comptar amb diferents dependències o espais per tal de satisfer les necessitats provinents del treball agrícola: espais que acullen les persones, espais per als animals que hi conviuen, magatzems per a les collites, espais per als estris i ferramentes i, sovint, un pou i una bassa. D'una o dues plantes, de vegades amb andana on guardar determinats productes, i construïdes amb pedra o morter.

La cuina era una estança molt important, el lloc on s'elaboraven els menjars i centre de convivència. Si retrocedim en el temps, les podem visualitzar amb foguers de carbó o de llenya; també amb la llar, i amb el rebost a prop, per tal de guardar els queviures i els aliments frescos. Estris de cuina de coure, ferro o alumini i plats de porcellana, en el millor dels casos. Olles i cassoles de fang, gerres d'oli i morters de fusta i pedra. No hi podien faltar la paella i la botija! L'aigua, provinent del pou, abans d'inventar-se l'aixeta tal com la coneixem avui. I la roba, rentada a mà amb la post de rentar, bé al safareig, a la séquia o en safes dins la casa. Al voltant de la taula de la cuina –de fusta– es reuniria la família per a dinar i sopar, en cadires de boga.

En algunes ocasions, són els propietaris els qui la treballen. En altres, els propietaris són rendistes que arrenden la finca al masover a canvi de mantindre-la i de lliurar part dels beneficis que produeix l'explotació. En el cas de l'Eliana, podem afirmar que el 70% de les superfícies de regadiu era cultivat per colons arrendataris, estant la propietat en mans de propietaris absentistes (Álvarez, 2015). Grans propietaris, llauradors, colons arrendataris i jornalers, són els escalafons propis del món rural. D'ells, els que hi viuen a la masia reben el nom de *masovers*.

En el cas que ens ocupa, les masies de l'Eliana i dels seus voltants, no han patit l'aïllament propi de les masies d'àrees muntanyoses o de climes extrems. La proximitat a un nucli de població, la relativa bona comunicació, les característiques favorables del clima, el terreny pla i la riquesa de l'aigua i de la terra, han aportat un caràcter més integrador als habitants de les masies i els ha afavorit la possibilitat de mantindre nexes i relacions amb altres famílies i veïns, a més de facilitar l'abastiment de productes, superant l'autarquia imposada a les masies en altres comarques.

De fet, a l'origen mateix del nostre poble hi trobem una masia, la casa i heretat *Eliana*, propietat que fou dels frares carmelitans passant a ser marquesat de l'Eliana i, més tard, al final del marquesat, la propietat es desintegraria com a conseqüència de la desamortització de Mendizábal, la qual cosa propicià l'aparició d'una nova saga de propietaris que pogueren accedir, per primera vegada, a la condició de propietaris rurals.

Les masies que poblaren el nostre territori han patit les conseqüències de la transformació dels espais rurals, amb evidents canvis en el cas de l'Eliana, la qual ha

Álvarez, A. (2015). La Masía el Convento del Carmen en L'Eliana entra en la contemporaneidad (siglo XIX). En J. Hermosilla (Ed.), *L'Eliana, Historia, Geografía y Arte* (pp.15-60) [ver p.22]. Universitat de València, Facultat de Geografia i Història. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=572414>

incrementat l'extensió del seu sòl urbà, en els últims 50 anys, fins a ocupar pràcticament la totalitat del terme. Així, de les masies registrades, dins del terme de l'Eliana o en altres poblacions veïnes, algunes s'han pogut conservar, reconvertides per a uns altres usos; d'altres es troben abandonades i en estat ruïnós, alguna ha desaparegut completament i i alguna altra continua habitada, tot i que sense la funció agrícola tradicional.

Pel llibre es passen personatges il·lustres, en molts casos, però també persones del poble, masovers i masoveres, que dedicaren la seua vida al treball del camp. Un treball dur al qual es dedicava tota la família, i on el paper de les dones ha estat moltes vegades ignorat, tot i que han sigut l'eix de la vida domèstica, de la cria dels fills i les filles alhora que treballaven al camp. Els seus noms han sigut moltes vegades eclipsats per la dels seus hòmens, que són els que normalment apareixen documentats com a propietaris o com a masovers.

Com si d'una gimcana es tractara, de vegades un personatge concret ens ha portat a històries relacionades amb la seua vida que, tot i no ser pròpies de la masia en qüestió, ens ha semblat interessant explicar-les i deixar-ne constància, potser amb la intenció que no es perden aquestes històries.

La vida en les masies de l'Eliana i els seus entorns s'ha d'entendre com un conjunt d'activitats a temps complet. Sense arribar a la plena autarquia, sí que eren nuclis d'abastiment autosuficient quant a la producció d'aliments bàsics. Una vida que hauria de girar a l'entorn d'un nucli familiar ampli: pare, mare, *iaios*, fills i filles, nets, gendres i nores, compartint les tasques i els espais, distribuint-se les feines segons el sexe i l'edat.

Les fonts consultades han estat exhaustives, des de documents antics, registres, premsa de l'època, bibliografia, articles diversos, blogs i pàgines d'internet, fonts orals, fotografies, mapes, fins a plànols i gravats. D'aquestes fonts, hem intentat deixar-ne la referència completa per tal d'avaluar el contingut que s'exposa. Hem procurat mostrar imatges, antigues i modernes, de cadascuna de les masies que presentem, així com la posició geogràfica que ocupa (o que ocupava). Amb tota seguretat, hi haurà més informació o imatges amagades en algun calaix, que confiem que eixiran a la llum en alguna altra ocasió.

La inclusió de fotos del *vol americà* de 1956 ens ha permès comparar l'evolució dels espais que envolten –o envoltaven– les masies.

Tot i que les formes de vida han canviat dràsticament i molts d'aquests edificis es troben en mal estat (ens temem que algunes estan condemnades a desaparèixer, si ningú no hi posa remei), esperem que amb les pàgines d'aquest llibre puguem conservar-les en la memòria i puguem transmetre a les generacions futures un coneixement de la forma de vida d'un temps que ja no hi és, així com de les persones que el protagonitzaren.